

Psychológia a patopsychológia
dieťaťa, 57, 2023, č. 1, s. 39–54.

SKRÍNING ROZVOJA DETÍ V PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

VLADIMÍR DOČKAL – IVAN BELICA – KARIN
BELOVIČOVÁ – EVA FARKAŠOVÁ

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Bratislava

DEVELOPMENTAL SCREENING OF CHILDREN IN PRE-PRIMARY EDUCATION

Abstract: The authors developed a screening tool that can be used by kindergarten teacher (or other person providing a child's pre-primary education) to monitor and record the aspects of child's development important as indicators of his/her readiness to enter school during the preschool year. In the study, in which seven pre-school kindergarten classes and 135 children were involved, reliability of the instrument and its sensitivity to developmental changes were verified. The authors developed norms in the form of a three-point assessment of the child for twelve competence areas. The screening tool is available on the website, from where the user manual and recording sheet can be downloaded in two versions. The Excel version directly scores the recorded data.

Key words: preschool age, pre-primary education, school readiness, screening

V posledných rokoch sme sa vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie intenzívne venovali problematike, ktorú slovenská školská legislatíva označuje výrazom „školská spôsobilosť“, kolegyne a kolegovia v praxi ju zo zotrvačnosti nazývajú „školskou zrelosťou“, no jednoznačne adekvátnejšie je hovoriť o školskej pripravenosti. J. Ferjenčík (2019) hovorí o *pripravenosti na školu*, pričom pripravené musí byť nielen dieťa, ale aj rodina a škola, do ktorej dieťa vstupuje. V centre nášho záujmu bola individuálna pripravenosť dieťaťa na začatie systematického

školského vzdelávania. Na jej posúdenie sme vyvinuli dve metodiky. Jednu určenú na individuálnu administráciu (Farkašová, Dočkal a kol., 2016), ktorá môže byť užitočná najmä pri práci s deťmi s rôznymi hendikepmi. Štandardizovaná bola pre deti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia, ktoré nedostatočne ovládajú vyučovací jazyk a ich kultúrne a sociálne zázemie je odlišné od podmienok bežných v majoritnej populácii. Pre túto verziu testu sme vyvinuli aj mutácie v niekoľkých rómskych nárečiach (Farkašová, Dočkal a kol., 2021). Druhá verzia testu (Farkašová, Dočkal a kol., 2020) je určená na skupinovú administráciu. Vychádza tak v ústrety potrebe rýchleho vyšetrenia veľkého počtu detí, ktoré zvykli každoročne pred prázdninami realizovať školské poradenské zariadenia.

V príručke (tamže) zdôrazňujeme, že tento spôsob testovania poskytuje iba orientačné údaje a jeho výsledky nesmú byť v žiadnom prípade použité na rozhodovanie o odklade školskej dochádzky. Majú iba indikovať potrebu individuálneho vyšetrenia detí, ktoré v teste neuspeli, a u všetkých detí slúžia ako podklad pre nasmerovanie edukačných postupov, rozvíjajúcich programov, individuálnej starostlivosti. Upravovatelia známeho Göppingenského testu (Kleiner, Poerschke, 1998) zdôrazňovali už pred štyrťástoročím, že cieľom takejto diagnostiky nie je určiť, ktoré dieťa je a ktoré nie je pripravené na zaškolenie, ale pomôcť škole pripraviť individuálne podmienky pre vzdelávanie.

Tlak na postupnú premenu nášho školstva na inkluzívne v súlade s čl. 24 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (Oznámenie..., 2010) viedol k tomu, že od r. 2021 bola zo školského zákona vypustená možnosť odložiť dieťaťu začiatok školskej dochádzky a zaviedlo sa povinné predprimárne vzdelávanie (Zákon č. 209/2019 Z. z.). V tejto situácii stráca jednorazové testovanie školskej pripravenosti dieťaťa pôvodný význam. Takéto testovanie malo celý rad nevýhod: Realizovalo sa v jarných mesiacoch, takže pred nástupom do školy už nebol dostatok času na intervencie pre deti, ktoré preukázali v určitej oblasti vývinu nedostatky. Okrem toho, nárazové skúšanie detí cudzou osobou nemožno považovať za postačujúce pre stanovenie príčin zistených ťažkostí a pre prognózu ďalšieho vývinu. Omnoho vhodnejšie je priebežné sledovanie úrovne vývinu v jednotlivých oblastiach počas dlhšieho časového obdobia. Skutočnosť, že dnes každé dieťa navštevuje predškolský ročník materskej školy (alebo nejakú analogickú formu predprimárneho vzdelávania), dovoľuje zveriť túto úlohu pedagógom, ktorí môžu prejavy dieťaťa sledovať dlhodobejšie v prirodzenom prostredí, môžu na ne reagovať a poskytnúť dieťaťu vo vývine potrebnú podporu, či hľadať ju u odborníkov prv, než dieťa nastúpi do 1. ročníka základnej školy.

Cieľom nášho snaženia preto bolo vytvoriť nástroj, pomocou ktorého by mohli učiteľky materskej školy, prípadne iné osoby zabezpečujúce predprimárne vzdelávanie, sledovať v poslednom roku pred nástupom dieťaťa do základnej školy tie aspekty psychosociálneho vývinu dieťaťa, ktoré zohrávajú rozhodujúcu úlohu v jeho adaptácii na školu a prosperovaní v nej.

Teoretické východiská tvorby nástroja

Posudzovanie dosiahnutej vývinovej úrovne detí v určitom vekovom období musí rešpektovať všeobecne platné charakteristiky jednotlivých etáp ontogenézy, pri tom však samozrejme treba brať do úvahy aj interindividuálne rozdiely a špecifiká, čím sa rozširujú konkrétne stanovené ukazovatele. Individuálny psychický i somatický vývin je ovplyvnený internými a externými faktormi. Interné premenné predstavujú isté hranice, potenciál rozvoja. Faktory externého prostredia pôsobia na rozvíjanie daností, podporujú až maximalizujú vnútorné možnosti; no pri existencii nepriaznivých podmienok sa individuálne potenciality nerozvíjajú dostatočne, ostávajú skryté, neprejavajú sa a postupne sa môžu dokonca strácať.

V predškolskom období je rozvíjanie jednotlivých zložiek detskej osobnosti navzájom úzko previazané. Napríklad porozumenie a osvojovanie si poznatkov, súvislostí, pravidiel, schopnosť nadväzovať kontakty a ďalšie sociálne zručnosti závisia od rozvoja kognitívnych procesov, emocionálnych, vôľových premenných, vlastných skúseností, reakcií prostredia, v ktorom sa dieťa pohybuje. Na tomto mieste možno spomenúť teóriu J. Piageta a jeho charakteristiku predoperačného štádia, vývinovej etapy názorného, predpojmového myslenia, v ktorej sa nachádzajú deti vo veku približne od dvoch do siedmich-ôsmich rokov (Piaget, Inhelderová, 1997).

Dôraz na význam sociálneho prostredia pre rozvoj poznávacích funkcií dieťaťa kladol L. S. Vygotskij (1976). Priniesol do psychológie konštrukt *zóna najbližšieho vývinu*, čo znamená, že podporné aktivity dospelého (alebo pokročilejších rovesníkov) pomáhajú dieťaťu zvládnuť to, čo samo ešte nedokáže. O tento fakt sa opiera aj R. Feuersteinova (2014) koncepcia *sprostredkovaného učenia* a z nej vychádzajúci program inštrumentálneho obohacovania zameraný na podporu kognitívneho rozvoja.

Je zrejmé, že jednorazové zisťovanie (tu a teraz) a hodnotenie výkonov dieťaťa na konci predškolského vzdelávania, ako sa to doteraz bežne robí, môže priniesť skreslené výsledky, a tie môžu viesť k mylným záverom. Za vhodnejší postup pri hodnotení pripravenosti dieťaťa na vstup do školy pokladáme priebežné sledovanie zmien v dôležitých oblastiach jeho vývinu, ku ktorým dochádza aj v dôsledku systematického pedagogického pôsobenia počas celého roka pred zaškolením. Takéto sledovanie, hoci má iba orientačný charakter, môžu realizovať učiteľky materskej školy. Pre ne sme vytvorili metodiku *Skríning rozvoja detí v predprimárnom vzdelávaní* (Farkašová a kol., 2022), ktorého aplikácia vychádza z princípov dynamickej diagnostiky (pozri napr. Bielik, 2021).

Pri určení konkrétnych oblastí, na ktoré je relevantné sa v skríningu zamerať, sme vychádzali z prác našich i zahraničných autorov zaoberajúcich sa vývinovou psychológiou a prácou s deťmi (napríklad Šilonová a kol., 2018; Vágnerová, 2012;

Langmeier, Krejčířová, 2006). Prínosnými boli tiež materiály programu Head Start, ktorý vznikol v USA v r. 1964 pôvodne na podporu detí z chudobných rodín. Postupne sa program rozšíril na všetky sociálne skupiny detí, na väčšie vekové rozpätie, aplikoval sa v jednotlivých štátoch USA ako aj v ďalších krajinách sveta; niekoľkokrát bol revidovaný v nadväznosti na nové vedecké poznatky a prístupy ku vzdelávaniu (The Head Start Approach..., 2017). Program Head Start sa zameriava na aspekty zdravého vývinu zahŕňajúce telesný, kognitívny, sociálny a emocionálny rozvoj, ktoré sú kľúčové pre pripravenosť detí na školu (pozri First Grade..., 2021).

Obsah metodiky

Celá metodika zahŕňa metodickú príručku (Farkašová a kol., 2022) a záznamový hárok v dvoch verziách (Skríning MŠ, 2002). Príručka aj záznamové hárky sú dostupné na webovom sídle Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie. Jedna verzia záznamového hárku je vo formáte Excel a druhá vo formáte Word. Verzia v Exceli umožňuje automatický súčet hrubého skóre a prevod na známku za danú oblasť, kým pri použití verzie vo Worde treba oba kroky realizovať manuálne podľa návodu. Je na administrátorovi, ktorú verziu si vyberie. V oboch sa vyplňajú úvodné základné informácie o dieťati a následne sa dieťa hodnotí v jednotlivých položkách. Položky predstavujú výroky o schopnostiach, zručnostiach alebo vlastnostiach dieťaťa. Sú zaradené do štyroch obsahových celkov tvorených dvanástimi oblasťami:

- Hrubá motorika (7 položiek), jemná motorika (5 položiek), reprodukcia grafických tvarov (7 položiek);
- Emocionálna (6 položiek) a sociálna (8 položiek) oblasť;
- Jazyk a reč (11 položiek);
- Poznávacie procesy (9 položiek), pamäť (4 položky), pozornosť (3 položky), matematické predstavy (4 položky), poznanie geometrických tvarov (3 položky) a orientácia v priestore (5 položiek).

Kompletný zoznam položiek je uvedený v prílohe.

Štandardizácia metodiky

V školskom roku 2021/22 sme do štandardizačného výskumu zapojili sedem materských škôl z miest a obcí západného, stredného i východného Slovenska. V každej materskej škole sledovala učiteľka jednu triedu predškolského ročníka. Hodnotenia pomocou známok 1 – 3 zapisovala na začiatku školského roka (v októbri 2021), v polovici (vo februári 2022) a na konci školského roka (v júni 2022).

Vyplnené záznamové hárky nám odoslala na ďalšie spracovanie. Po vylúčení detí, ktorých údaje neboli úplné, ostalo v štandardizačnom súbore 135 päťročných detí, z toho 74 chlapcov a 61 dievčat.

Prvým krokom bolo overenie reliability navrhutej metodiky v zmysle jej vnútornej konzistencie. Ako ukazuje tabuľka 1, Cronbachove koeficienty alfa dokumentujú, že reliabilita každej subškály skríningu je, napriek malému počtu položiek, uspokojivá až vynikajúca. Platí to pre každú z etáp, v ktorých sa realizovalo hodnotenie, s vyššou etapou (vyšším vekom dieťaťa) sa koeficienty mierne zvyšujú.

Tabuľka 1

Vnútna konzistencia hodnotenia sledovaných oblastí

Oblasť	Počet položiek	Cronbachova α		
		október	február	jún
Hrubá motorika	7	,931	,939	,949
Jemná motorika	5	,624	,718	,800
Reprodukcia grafických tvarov	7	,942	,947	,948
Emocionálna oblasť	6	,820	,835	,860
Sociálna oblasť	8	,875	,891	,927
Jazyk a reč	11	,901	,896	,918
Poznávacie procesy	9	,827	,839	,881
Pamäť	4	,906	,900	,934
Pozornosť	3	,954	,941	,953
Matematické predstavy	4	,901	,887	,874
Poznanie geometrických tvarov	3	,910	,917	,946
Orientácia v priestore	5	,737	,792	,845

Fakt, že učiteľky realizovali hodnotenie trikrát, nám umožnil vypočítať aj korelácie medzi jednotlivými meraniami, ktoré vyjadrujú iný typ reliability – stálosť výsledkov v čase. Získané korelačné koeficienty uvádzame v tabuľke 2. Vidno, že aj test-retestová reliabilita je uspokojivá; výsledky detí sú podobnejšie s odstupom štyroch mesiacov, po ôsmich mesiacoch korelácia klesá spolu s tým, ako sa výsledky rôznych detí menia rôznym spôsobom (slabšie deti sa výraznejšie zlepšujú).

Štandardná psychometrika sa v rámci položkovej analýzy pýta na obťažnosť a diskriminatívnosť testových položiek (pozri napr. Halama, 2011). V prípade skríningu predškolákov ich posúdenie nedáva zmysel. Všetky položky sú totiž relatívne ľahké – opisujú spôsobilosti, ktoré by dieťa pred vstupom do školy malo zvládnuť, väčšina detí ich teda zvláda na hodnotenie známku 1, čo znižuje tiež

Tabuľka 2

Stálosť výsledkov hodnotenia jednotlivých oblastí v čase

Oblasť	Porovnania Spearmanovým koeficientom		
	okt – feb	feb – jún	okt – jún
Hrubá motorika	,902	,801	,752
Jemná motorika	,799	,721	,587
Reprodukcia grafických tvarov	,782	,815	,704
Emocionálna oblasť	,820	,811	,734
Sociálna oblasť	,866	,841	,729
Jazyk a reč	,926	,894	,840
Poznávacie procesy	,840	,795	,846
Pamäť	,924	,845	,815
Pozornosť	,861	,825	,683
Matematické predstavy	,790	,827	,634
Poznanie geometrických tvarov	,873	,635	,560
Orientácia v priestore	,764	,730	,585

Pozn.: Všetky korelačné koeficienty sú významné pri $p \leq 0,001$

možnosť vyjadriť štandardným spôsobom nielen obťažnosť ale aj diskriminačnú citlivosť položky. V prípade skríningu zameraného na rozvoj predškolských detí nám išlo o iný typ citlivosti – je položka (pri danom spôsobe hodnotenia) schopná zachytiť vývin dieťaťa? Odpoveď na túto otázku sme hľadali porovnaním známok sledovaných detí pri prvom, druhom i treťom učiteľskom hodnotení pomocou Friedmannovho testu. Každá zaradená položka ukázala vysokú citlivosť na vývinové zmeny. V tabuľke 3 dokumentujeme túto citlivosť pre dvanásť sledovaných oblastí. V každej sme zaznamenali vysoko signifikantný ($p < 0,001$) vývin skóre (znižovanie priemernej známky značí zlepšenie výkonov detí). Kendallov koeficient konkordancie W potom ukazuje, nakoľko je ten vývin systematický. Tam, kde bolo už na začiatku veľa detí hodnotených najlepšou známkou, nie je samozrejme táto štatistika účinná. Preto sme W počítali osobitne pre polovicu detí, ktoré boli pri prvom hodnotení danej oblasti najslabšie (ich hrubé skóre ležalo nad mediánom). Hodnoty W ukazujú, že u týchto detí dochádza k systematickému vývinovému rastu.

Uvedené údaje pokladáme za dostatočný dôkaz psychometrickej kvality *Skríningu rozvoja detí v predprimárnom vzdelávaní*, ktorá sľubuje dobrú praktickú využiteľnosť tohto nástroja.

Tabuľka 3

Citlivosť jednotlivých škál skríningu na vývin (Friedmannov test a Kendallovo W)

Oblasť	Termín hodnotenia	AM	SD	Priem. poradie	χ^2	p	W	W nad mdn
Hrubá motorika	október	9,02	3,57	2,27	71,71	,000	,266	,687
	február	8,60	3,23	2,03				
	jún	7,91	2,39	1,71				
Jemná motorika	október	7,90	2,07	2,69	177,53	,000	,658	,826
	február	6,79	1,87	1,96				
	jún	5,99	1,62	1,36				
Reprodukcia grafických tvarov	október	10,99	4,26	2,53	126,37	,000	,468	,780
	február	9,61	3,79	1,97				
	jún	8,44	2,64	1,49				
Emocionálna oblasť	október	8,48	2,62	2,53	127,22	,000	,471	,681
	február	7,71	2,29	1,93				
	jún	7,26	2,04	1,54				
Sociálna oblasť	október	10,08	2,90	2,41	102,46	,000	,379	,683
	február	9,50	2,56	1,95				
	jún	9,03	2,30	1,64				
Jazyk a reč	október	18,10	5,78	2,71	186,742	,000	,692	,746
	február	16,31	5,13	2,07				
	jún	14,42	4,43	1,23				
Poznávacie funkcie	október	9,62	2,95	2,53	134,78	,000	,499	,706
	február	8,76	2,50	1,96				
	jún	8,12	2,21	1,51				
Pamäť	október	5,99	2,52	2,26	62,194	,000	,230	,502
	február	5,62	2,24	2,02				
	jún	5,14	1,98	1,73				
Pozornosť	október	4,24	1,88	2,20	45,50	,000	,169	,494
	február	3,82	1,38	1,99				
	jún	3,56	1,19	1,81				
Matematické predstavy	október	5,03	2,05	2,19	37,22	,000	,138	,720
	február	4,69	1,48	1,99				
	jún	4,46	1,21	1,82				
Poznanie geometrických tvarov	október	3,90	1,78	2,16	35,78	,000	,133	,643
	február	3,63	1,46	2,00				
	jún	3,29	0,98	1,84				
Orientácia v priestore	október	7,29	2,36	2,54	126,31	,000	,468	,689
	február	6,40	2,05	1,96				
	jún	5,74	1,59	1,50				

Ďalšia analýza sa zamerala na prípadné rozdiely medzi chlapcami a dievčatami, nakoľko v predškolskom veku ich zaznamenali viacerí autori (napr. Kollárik, 1991; Mesárošová, Marušková, 2004). Dievčatá získali vo všetkých oblastiach o voľačo lepšie hodnotenie, ale rozdiel vyhodnotený pomocou Kruskal-Wallisovho testu bol signifikantný iba v jemnej motorike a pamäti (vo všetkých etapách hodnotenia); v jazykovom a rečovom vývine v októbri; v reprodukcii grafických tvarov a v emocionálnej oblasti vo februári. Interpohlavné rozdiely sa teda s vekom zmenšujú, iba v oblasti pamäte ($p = 0,012$) a jemnej motoriky ($p = 0,020$) ostávajú zachované aj koncom školského roka, pri treťom hodnotení. Kompletnú dokumentáciu tu neuvádzame z priestorových dôvodov, ale aj preto, že pri tvorbe noriem v podobe trojbodovej škály nebolo treba rozdiely medzi chlapcami a dievčatami zohľadňovať – hodnoty desiateho a dvadsiateho percentilu, ktoré sme použili ako cut-skóre, boli v oboch skupinách rovnaké.

Práca s metodikou

Administráciu skríningu realizujú predovšetkým učitelia a učiteľky v materských školách, presnejšie povedané vo všetkých zariadeniach predprimárneho vzdelávania. Skríning sa administruje v kolektíve takou formou, aby deti nevnímali, že sú „testované“. Pedagóg hodnotí deti na základe priebežného pozorovania pri hrách a pri rôznych individuálnych alebo skupinových aktivitách. Sleduje prejavy detí v správaní, ich reakcie, komunikáciu s ostatnými deťmi a dospelými atď. – t. j. nejde o individuálne skúšanie dieťaťa v uvádzaných oblastiach. Posudzovanie sa má realizovať trikrát počas jedného školského roka v nasledujúcich obdobiach: september-október, január-február, máj-jún. Je vhodné, aby každé posudzovanie realizovala tá istá osoba, aby sa zamedzilo chybám v dôsledku interindividuálnych rozdielov vo vnímaní a hodnotení.

Každú zo sedemdesiatich dvoch položiek hodnotí posudzovateľ/ka známku:

- 1 = výborne zvládnuté,
- 2 = čiastočne zvládnuté,
- 3 = zatiaľ nezvládnuté.

Ak chce učiteľ/ka zaznamenávať svoje hodnotenia do papierového záznamového hárku, musí si z webu stiahnuť verziu vo Worde a vytlačiť ju. Pre každú oblasť existuje tabuľka, ktorej riadky predstavujú jednotlivé položky a hodnotenia sa vpisujú do stĺpca zodpovedajúceho času (etape) hodnotenia.

V príslušnej etape hodnotenia sa známky pridelené jednotlivým položkám spočítajú – súčet predstavuje hrubé skóre. To treba transformovať na známku (opäť na trojstupňovej stupnici) za celú oblasť. Prevodová tabuľka pre toto vyhodnotenie je súčasťou záznamovej tabuľky. Výsledok môže vyzeráť napríklad tak, ako ukazuje tabuľka 4.

Tabuľka 4

Príklad zaznamenávania a vyhodnocovania skríningu v oblasti jemnej motoriky (záznamový hárok vo Worde)

JEMNÁ MOTORIKA:	sep-okt	jan-feb	máj-jún	Pozn.
zapne si gombíky a zips	2	1	1	
vie strihať nožnicami	2	2	1	
pri jedení správne používa príbor	3	3	2	
(pomerne) správne drží ceruzku	2	2	1	
vie nakresliť dom, strom a postavu	2	1	1	
Súčet známok za položky:	11	9	6	Zodpovedá známke
Vyhodnotenie:	5 – 9	5 – 7	5 – 6	1
	10	8	7	2
	11 – 15	9 – 15	8 – 13	3
Známka za oblasť:	3	3	1	

Ak sa posudzovateľ/ka rozhodne pre elektronické spracovanie hodnotenia, musí si stiahnuť záznamový hárok v Exceli a v počítači s ním potom môže pracovať offline. Spočítanie hrubých skóre aj prevod na výslednú známku sa vykoná automaticky.

Interpretácia výsledkov

Známka za každú oblasť predstavuje spôsob, ako v nej porovnať výkon dieťaťa s výkonom jeho rovesníkov. Ak dieťa získa známku 1, znamená to, že v hodnotenej oblasti dosiahlo takú úroveň, akú v danej etape hodnotenia dosiahla väčšina (80 %) detí v štandardizačnom súbore. Známka 2 signalizuje, že spôsobilosti dieťaťa v príslušnej oblasti nie sú rozvinuté tak, ako by sa očakávalo; získava ju približne 10 % detí. Ak dieťa získa známku 3, znamená to, že rozvoj jeho spôsobilostí v hodnotenej oblasti výrazne zaostáva za očakávaním. Túto úroveň dosiahlo 10 % najslabších detí v štandardizačnom súbore.

Tabuľka 5 zaznamenáva príklad ukazujúci, že vývin dieťaťa v jednotlivých oblastiach nemusí prebiehať rovnako rýchlo. Ak dieťa dosiahne v druhej alebo tretej fáze hodnotenia horšiu známku ako v predošlej fáze, neznamená to, že u neho nastal regres – jeho úroveň v danej oblasti môže byť rovnaká alebo dokonca aj lepšia ako jeho úroveň v predošlej fáze, ale vývin rovesníkov, voči ktorým jeho výkon posudzujeme, bol v danej oblasti rýchlejší, a tak ho predbehli.

Tabuľka 5

Ukážka výsledkov konkrétného dieťaťa

Sledovaná oblasť	sep-okt	jan-feb	máj-jún
Hrubá motorika	1	1	1
Jemná motorika	3	3	1
Reprodukcia grafických tvarov	2	2	2
Emocionálna oblasť	2	2	1
Sociálna oblasť	2	1	2
Jazyk a reč	1	1	1
Poznávacie procesy	1	1	2
Pamäť	1	1	1
Pozornosť	3	3	3
Matematické predstavy	1	1	1
Poznanie geometrických tvarov	1	1	1
Orientácia v priestore	1	1	2

Odporúčania pre ďalšiu prácu s dieťaťom

Ak dieťa počas prvej fázy hodnotenia získa v niektorej oblasti (ale aj v konkrétnej položke) známku 3, odporúčame, aby učitelia použili vhodné postupy (cvičenia) zamerané na podporu napredovania dieťaťa v danej oblasti. Učitelia by zároveň mali informovať rodičov a požiadať ich o aplikovanie cvičení aj v domácom prostredí pre zvýšenie ich účinnosti.

Ak dieťa získa v niektorej oblasti známku 3 počas druhej fázy hodnotenia (aj napriek intervencii), odporúčame, aby učitelia po dohode s rodičmi kontaktovali odborného pracovníka (psychológa, špeciálneho pedagóga a pod.), ktorý by mal danú oblasť vyšetriť a navrhnúť ďalšie intervencie.

Ak dieťa získa napriek intervenciám v niektorej oblasti známku 3 v tretej fáze hodnotenia, malo by opätovne podstúpiť príslušné vyšetrenie a odborní zamestnanci by mali navrhnúť ďalší postup, vrátane vlastnej odbornej intervencie do vývinu dieťaťa.

Diskusia a záver

Po tom, čo bolo na Slovensku zavedené povinné predprimárne vzdelávanie a s odkladmi začiatku školskej dochádzky sa nepočíta, je treba prehodnotiť aj spôsob zisťovania toho, ako sú deti na vstup do školy pripravené. Výsledky testov školskej pripravenosti môžu poslúžiť ako počiatočná informácia pre učiteľa v 1. ročníku základnej školy, aby vedel, akú úroveň jeho žiaci dosahujú a prispôbil tomu svoje

edukačné prístupy (Kleiner, Poerschke, 1998; Farkašová, Dočkal a kol., 2020). Klasické zisťovanie školskej pripravenosti má však najmenej dve významné obmedzenia: Jedným je jednorazovosť takéhoto testovania, ktorá neumožní zachytiť všetko, čo si môže všimnúť učiteľ/ka materskej školy v priebehu celého roka. Druhým je termín testovania, ktorý zväčša nedovolí poskytnúť dieťaťu, ktoré by to potrebovalo, pred nástupom do školy primeranú podporu.

To nás viedlo k snahe vytvoriť orientačnú metódu pre učiteľky/učiteľov materskej školy, pomocou ktorej by u každého dieťaťa zachytávali vývin spôsobilostí dôležitých pre jeho bezproblémový prechod do základnej školy. Dlhodobejšie systematické sledovanie (v troch termínoch počas školského roka), ktoré zodpovedá princípom „sendvičovej formy“ dynamickej diagnostiky (Sternberg, Grigorenko – podľa Bielika, 2021), umožní učiteľom už v priebehu roka poskytovať deťom potrebnú podporu, či kontaktovať odborníkov. Obraz o vývine sledovaných spôsobilostí je komplexnejší než aký môže podať jednorazové testovanie a samozrejme je tiež využiteľný ako informácia pre učiteľa základnej školy, do ktorej dieťa nastúpi.

Navrhnutý *Skríning rozvoja detí v predprimárnom vzdelávaní* sme vyskúšali v školskom roku 2021/22 v siedmich triedach predškolského ročníka materskej školy. To nie je veľa na to, aby sme o ňom mohli robiť definitívne závery. Predbežne to ale vyzerá, že metodika je primerane citlivá, aby zachytila rozvíjajúce sa spôsobilosti detí, a jej škály sú dostatočne reliabilné. Problémom môže byť nerovnaká skúsenosť a z nej vyplývajúce nerovnaké kritériá, ktoré budú učitelia/učiteľky materskej školy pri hodnotení detí uplatňovať. Aj v našom výskume sa ukázalo, že jedna zo zapojených učiteliek hodnotila deti prísnejšie než šesť ostatných. Problém objektivity hodnotenia a možných skreslení by mal byť predmetom ďalšieho výskumu. Predpokladáme, že sa nám po nejakom čase podarí zozbierať viac údajov z väčšieho počtu materských škôl, aby sme spoľahlivosť a použiteľnosť nástroja overili väčším výskumom.

Metodická príručka aj dve verzie záznamového hárku sú prístupné na webovom sídle Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie (<https://vudpap.sk/hlavne-cinnosti/testy/>) a záujemcovia ich môžu voľne používať.

LITERATÚRA

- BIELIK, M. 2021. Dynamická diagnostika a jej stav v Českej republike a na Slovensku. *Československá psychologie*, roč. 65, č. 2, s. 201-214. DOI:10.51561/cspsych.65.2.201
- FARKAŠOVÁ, E. a kol. 2022. *Skríning rozvoja detí v predprimárnom vzdelávaní. Metodická príručka*. [online]. VÚDPaP. Dostupné na: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2023/06/skrining-metodicka-prirucka.pdf>
- FARKAŠOVÁ, E. – DOČKAL, V. a kol. 2016. *TŠP-I. Test školskej pripravenosti na individuálnu administráciu*. Bratislava: VÚDPaP.
- FARKAŠOVÁ, E. – DOČKAL, V. a kol. 2020. *TŠP-S. Test školskej pripravenosti na skupinovú administráciu*. Bratislava: VÚDPaP.

- FARKAŠOVÁ, E. – DOČKAL, V. a kol. 2021. TŠP-I. Test školskej pripravenosti na individuálnu administráciu. Inštrukcie k subtestom v štandardizovanom rómskom jazyku, rómskych subdialektoch a v maďarskom jazyku. Bratislava: VÚDPaP.
- FERJENČÍK, J. 2019. Pripravenosť na školu. Čo? Kto? Ako? Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 53, s. 57-68.
- FEUERSTEIN, R. 2014. Vytváření a zvyšování kognitivní modifikovatelnosti. Praha: Karolinum.
- First grade readiness checklist*. 2021. [online]. LeapFrog Academy. [cit. 12.9.2021]. Dostupné na: <http://www.leapfrog.com/en-us/learning-path/articles/first-grade-skills-checklist>
- HALAMA, P. 2011. Princípy psychologické diagnostiky. 2. doplnené vydanie. Trnava: TÚ.
- KLEINER, A. – POERSCHKE, J. 1998. GSS. Göppinger sprachfreier Schuleignungstest zur Untersuchung der Schuleignung und der Qualitaet psychischer Funktionen. Beiheft mit Anleitung und Normtabelle. Göttingen: Beltz-Test.
- KOLLÁRIK, K. 1991. Rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v úrovni pripravenosti na školu a v učebných výsledkoch. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 26, č. 2, s. 113-124.
- LANGMEIER, J. – KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. Vývojová psychologie. 2. vyd. Praha: Grada.
- MESÁROŠOVÁ, B. – MARUŠKOVÁ, M. 2004. Testy školskej spôsobilosti pre sociálne znevýhodnené deti. Príručka. Bratislava: ECO.
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z. o uzavretí Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím.
- PIAGET, J. – INHELDEROVÁ, B. 1997. Psychológia dieťaťa. Bratislava: Skríning MŠ. 2022. [online]. Dostupné na: <https://vudpap.sk/hlavne-cinnosti/testy/>
- ŠILONOVÁ, V. – KLEIN, V. – ARSLAN ŠINKOVÁ, P. – SOUČEK VAŇOVÁ, M. 2018. Manuál k depistáži pre deti predškolského veku pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia. Inovovaná časť. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum.
- The Head Start Approach to School Readiness*. 2017. [online]. Head Start. [cit. 12.9.2021]. Dostupné na: <http://bsacaphheadstart.com/School%20Readiness%20Documents/School%20Readiness%20Goals%20for%20Parent%20Handbook.pdf>
- VÁGNEROVÁ, M. 2012. Vývojová psychologie. Dětství a dospívání. Praha: UK.
- VYGOTSKIJ, L. S. 1976. Myšlení a řeč. 2. vyd. Praha: SPN.
- Zákon č. 209/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Súhrn: Autori vypracovali metodiku, pomocou ktorej môže učiteľ/učiteľka materskej školy (alebo iná osoba zabezpečujúca predprimárne vzdelávanie dieťaťa) v priebehu predškolského roka sledovať a zaznamenávať prejavy dieťaťa dôležité ako indikátory jeho pripravenosti na vstup do školy. Vo výskume, do ktorého bolo zapojených sedem predškolských tried materskej školy a 135 detí, overili reliabilitu nástroja a jeho citlivosť na vývinové zmeny. Pre dvanásť oblastí spôsobilostí vypracovali normy v podobe trojznámkového hodnotenia dieťaťa. Metodika je k dispozícii na webovom sídle, odkiaľ možno stiahnuť používateľskú príručku a záznamový hárok v dvoch verziách. Verzia v Exceli priamo vyhodnocuje zaznamenané údaje.

Kľúčové slová: predškolský vek, predprimárne vzdelávanie, školská pripravenosť, skríning

Doc. PhDr. Vladimír Dočkal, CSc. bol dlhoročným vedeckým pracovníkom Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, doteraz je šéfredaktorom časopisu Psychológia a patopsychológia dieťaťa. Predmetom jeho záujmu sú nadané deti a deti iných minorít, ako aj spôsoby ich vzdelávania, ďalej psychologická metodológia a psychometrika. Prednáša na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity.

Mgr. Ivan Belica, PhD. sa ako výskumný pracovník Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie venoval problematike nadaných detí, v súčasnosti problematike pripravenosti dieťaťa na vstup do školy. Ako pracovník Fyziologického ústavu Lekárskej fakulty UK v Bratislave realizuje výskum detí s autistickými poruchami.

Mgr. Karin Belovičová vyštudovala sociálnu antropológiu na Fakulte sociálnych a ekonomických vied v Bratislave. Ako výskumná pracovníčka Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie sa zapojila do výskumu pripravenosti dieťaťa na vstup do školy a tvorby skríningu tejto pripravenosti.

PhDr. Eva Farkašová, CSc. bola dlhoročná vedecká pracovníčka vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie. Venovala sa výskumom jazykového vývinu v kontexte vyučovania cudzích jazykov, nadaným deťom, deťom zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia, problematike pripravenosti na školu a tvorbe psycho-diagnostických nástrojov.

Príloha

Položky skríningu rozvoja detí v predprimárnom vzdelávaní

A. HRUBÁ MOTORIKA

1. Beh s koordinovaným pohybom rúk.
2. Stoj na jednej nohe – výdrž 10-15 s.
3. Vie skákať na jednej nohe.
4. Pri chôdzi po schodoch (hore aj dole) strieda nohy.
5. Vie hodiť a chytiť loptu.
6. Vie preskočiť nízku prekážku – znožmo.
7. Vie preskočiť nízku prekážku – jednou nohou dopredu.

B. JEMNÁ MOTORIKA

8. Zapne si gombíky a zips.
9. Vie strihať nožnicami.
10. Pri jedení správne používa príbor.
11. (Pomerne) správne drží ceruzku.
12. Vie nakresliť dom, strom a postavu.*

* Hodnotenie známku:

- 1 – Všetky tri objekty dieťa kreslí s ich charakteristickými atribútmi tak, že kresby sú jednoznačne identifikovateľné.
- 2 – Jeden alebo dva z uvedených objektov nevie nakresliť tak, aby sa dali identifikovať.
- 3 – Ani jeden z uvedených objektov nemožno z kresby jednoznačne identifikovať.

C. REPRODUKČIA GRAFICKÝCH TVAROV (GRAFOMOTORIKA)

13. Vie napodobniť čiary rôznymi smermi.
14. Vie napodobniť lomené línie.
15. Vie napodobniť kríž.
16. Vie napodobniť horný oblúk.
17. Vie napodobniť dolný oblúk.
18. Vie napodobniť hornú slučku.
19. Vie napodobniť dolnú slučku.

D. EMOCIONÁLNA OBLASŤ

20. Dokáže prejať svoje pocity a potreby.
 21. Sústreď sa na činnosť (10-15 min.).
 22. Sústreď sa na počúvanie príbehu/rozprávky.
 23. Vie ovládnuť svoje negatívne emócie (hnev)*.
 24. Dokáže byť pokojný bez rodičov počas určenej doby (v novom prostredí, v MŠ).
 25. Je primerane sebavedomý**.
- * – napr. ak sa mu niečo nedovolí, neprejavuje nespokojnosť hádzaním sa na zem a pod.
** – napr. nepresadzuje sa na úkor iných

E. SOCIÁLNA OBLASŤ

26. Hrá sa s druhými deťmi (zapojí sa do hry).
27. Dodržiava pravidlá.
28. Pomôže druhému.

29. Podelí sa o niečo.
30. Prejavuje pochopenie pre pocity druhých*.
31. Vie sa prispôbiť zmenám.
32. Prejavuje záujem dozvedieť sa niečo nové.
33. V prípade potreby vyhľadá pomoc dospelého.
* – napr. ak niekto spadol, udrel sa a plače

F. JAZYK A REČ

34. Komunikuje plynule v materinskom jazyku.*
35. Vie povedať príbeh podľa obrázkov.
36. Zopakuje počutú vetu.
37. Dokáže opísať svoj nedávny zážitok.
38. Dokáže identifikovať začiatočnú hlásku v známych slovách.
39. Vie rozlíšiť významové slová a pseudoslová.**
40. Vie identifikovať začiatočnú hlásku a správne zopakovať počuté.***
41. Vie identifikovať podobnosti a rozdiely medzi predmetmi.
42. Vie zatriediť do kategórií známe predmety, slová.
43. Pozná niektoré všeobecné pojmy.****
44. Vie vyhláskovať krátke slovo.
* – používa gramaticky správne slová sformulované do viet
** – napr. guľka – zuľka, láme – háme
*** – napr. dam, tam, vrn, frn
**** – zo svojho prostredia, napr. ovocie, jedlo, oblečenie

G. POZNÁVACIE PROCESY

45. Vie svoje meno a priezvisko.
46. Vie svoj vek.
47. Vie svoju adresu.
48. Plní zadanie veku primerané pokyny.
49. Prejavuje záujem o učenie.
50. Pozná využitie predmetov a účel vecí.*
51. Pozná a pomenuje farby.
52. Vie zoradiť obrázky podľa počutého príbehu.
53. Kladie otázky.
* Ide o predmety, ktoré dieťa pozná z prostredia, v ktorom žije.

H. PAMÄŤ

54. Pozná a vie povedať krátke básničky, riekanky.
55. Pozná a vie povedať krátke pesničky.
56. Pozná a vie povedať krátke časti príbehov.
57. Pozná a vie pomenovať zobrazené predmety.*
* Ide o obrázky predmetov, ktoré dieťa pozná zo skúseností v prostredí, v ktorom žije.

I. POZORNOSŤ

58. Vie sa (po určenú dobu) sústrediť na predkladané podnety – zvukové,
59. – vizuálne,
60. – manipulačné.

J. MATEMATICKÉ PREDSTAVY

- 61. Vie počítať do 10.
- 62. Vie k predmetom priradiť ich počet.
- 63. Vie určiť (bez počítania) viac – menej.
- 64. Vie určiť (bez počítania) väčší – menší.

K. POZNANIE ZÁKLADNÝCH GEOMETRICKÝCH TVAROV

- 65. Pozná – kruh,
- 66. – štvorec,
- 67. – trojuholník.

L. ORIENTÁCIA V PRIESTORE

- 68. Vie určiť smer hore – dolu.
- 69. Vie určiť smer vpravo – vľavo.
- 70. Vie určiť polohu pred – za.
- 71. Vie určiť polohu nad – pod.
- 72. Vie poskladať skladačku podľa predlohy.